




НЕУСПЕШНА ПРИВАТИЗАЦ

Во својата богата кариера Тихомир Јовановски ќе биде запомнет како професор, декан и раководител на постдипломските студии на Економскиот факултет во Скопје, поранешен соработник на Институтот за општествени науки и Факултетот за политички науки во Белград и вицегувернер на Народна банка на Југославија. Моментно сè уште работи како професор на постдипломските студии на Економскиот факултет во Скопје, воедно е и соработник на Европскиот центар за мир и развој, на Институтот за стратешки студии во Скопје. Лазарополецот професор

Јовановски своето знаење ќе им го пренесе на многу студенти, кои подоцна ќе станат магистри, доктори на науки, важни личности од областа на економијата. Има објавено повеќе од 400 библиографски единици, меѓу кои петнаесеттина книги, студии, голем број статии во домашни и во странски списанија, реферати за симпозиуми, рецензии и друго. Објавените трудови се од областа на монетарните и на меѓународните финансии и макроекономијата. Неговата фирма "Еуро-Мак Компани" веќе осум години го издава списанието за теорија и практика "Економија и бизнис".


■ Разговорот го водеше: Рената МАТЕСКА



 Петнаесетгодишен период на транзиција во кој од една економија се преминуваше во друга, но сè тоа како да резултираше во рестројување на какво што тешко се адаптира македонското стопанство во сите сегменти. Какво е Вашето видување на ова реструктурирање?

ЈОВАНОВСКИ: Мојам да се пофалам дека доживеав две реструктурирања на стопанството во Република Македонија. Првото беше по Втората светска војна, што претставуваше преминување од приватна во државна сопственост. Цел беше државата да стави рака на економските движења, а тоа беше добредојдено за партизанските раководители и администрацијата да почнат да управуваат на почетокот со мали капитали, бидејќи тогаш во Република Македонија постоеја мали и средни претпријатија, односно преовладуваше занаетчиството, а подоцна и со големи претпријатија. Но, сепак тоа беше нукулец за создавање државен капитал. Спознав дека капиталот, кој беше национализиран по пат на аграрна реформа, беше и

нукулец за создавање државен капитал, кој подоцна неверојатно порасна и имавме многу динамичен стопански развој. Во рамките на таа трансформација се отиде уште подалеку, кога се виде дека не постои сооднос меѓу општествениот карактер на процесот на производството и управувањето со капиталот од страна на државата, се премина кон општествена сопственост и самоуправување. Работниците управуваа со капиталот, тоа беше нукулец за појава на акционерски друштва. Втората трансформација почна со формирањето на Република Македонија како самостојна држава со право самостојно да ги уредува економските, социјалните и политичките прашања во земјава. Се донесе Закон за трансформација на капиталот, кој ја регулираше приватизацијата на капиталот. Се извршуваше, а мислам дека сè уште се извршува едно "враќање назад", во онаа сопственост која постоеше во Македонија пред Втората светска војна.

 Опишете го начинот на македонската приватизација, како и институционалната поставеност, која требаше да се почитува за да се оствари законски валидна трансформација од државна во приватна сопственост...

ЈОВАНОВСКИ: Се сеќавам на еден собир кој го организираше првата експертска Влада на чело со господинот Кљусев, на кој предмет на разгледување беше Законот за трансформација и приватизација. Повеќе познати економисти кажаа свои мислења и мислам дека беа добронамерни, далекусежни и несреќата е во тоа што поголем дел од тие предлози и сугестии подоцна не беа применувани. Се сеќавам, во моето излагање, реков дека Република Македонија треба да оди кон трансформирање на капиталот на сопственоста од општествен во приватен капитал по пат на акционерски капитал, што значи предавање на капиталот во рацете на вработените кои всушност и го создаваа. Државата не го создаваше капиталот,

A close-up portrait of an elderly man with short, thinning grey hair and glasses. He is looking slightly to the left of the camera with a neutral expression. He is wearing a dark-colored polo shirt with thin horizontal stripes in white and red. The background is a solid, dark grey color.

ИЈА

**ИЛИ УСПЕШНА
ИМПРОВИЗАЦИЈА**



иако таа управуваше со него. Бидејќи подоцна и самите работници колку толку управуваа со тој капитал, мислам дека ќе беше многу подобро ако се постапеше на тој начин. Второ, се сеќавам дека жестоко се заложив да се штити националниот интерес на Република Македонија во областа на економијата, односно сè до оној момент додека Република Македонија не влезе во некоја поширока заедница, пред сè, мислам на Европската унија, во тоа време таа ќе мора да се развива како национална економија и да си ги штити своите национални интереси. Во тој контекст реков дека треба внимателно да се пристапи кон продавањето земјиште и сè друго што претставува национален интерес, што значи можност за национално развивање и што би влијаело и на други структурни, економски и политички односи во Република Македонија. Во тој контекст требаше да се внимава и во целата таа трансформација да не останат голем број невработени, бидејќи ќе се нарушеше социјалната структура во Р Македонија, имено ќе го снеса т.н. среден слој, а тоа значи дека во државата ќе има два пола суштински спротивставени, тоа е еден мал процент богати и еден голем процент сиромашни. За жал, поради непочитувањето на овие премиси, еве каква е сега состојбата. Мислам дека општо земено од економски аспект, од аспект на економскиот развој, од социјален, дури и од политички аспект приватизацијата на капиталот во Република Македонија е неуспешна. Кога го велам ова, мислам на следново: прво - Македонија беше повеќе или помалку индустријализирана земја, второ - Македонија располагаше со врвен кадар, таа уште тогаш имаше менаџерски кадар, бидејќи ние бевме првата земја од т.н. социјалистички земји, која се отцепи и многу одамна почна да внесува пазарни односи на стопанисување. Наместо тоа да се искористи, Р Македонија отиде во

друга насока. Се отпуштија вработените за да се намали вредноста на капиталот во претпријатијата, бидејќи од економски аспект е познато дека ако една фабрика не работи, тогаш таа вреди 50 проценти помалку. Тоа им овозможи на одреден број луѓе легално, а на еден број и нелегално, да дојдат до високи износи на неадекватно валоризиран капитал. Но, несреќата е во тоа што некои од нив немаат менаџерски способности и не успеаја навреме да ги стартираат индустриските комплекси.



Го прифативме моделот на мали и на средни претпријатија. Дали тоа значи дека иднината на економскиот просперитет е точно насочена, ако се има предвид дека големите се тие во кои и бројот на вработените, нивните потенцијали, во одреден сегмент се неискористени. Капацитети на кои им дадовме предност во продажбата во четири очи?

ЈОВАНОВСКИ: Уште од првиот ден од осамостојувањето на Р Македонија, да речам и порано, се наметна прашањето на мали и на средни претпријатија. Република Македонија имаше големи претпријатија, од аспект на големината на земјата. На пример, во Југославија ние имавме 3 градежни претпријатија, имавме големи капацитети во надворешната трговија, металуршката индустрија, во хемиската индустрија. Сè тоа пропадна и се настојуваше да се почне од почеток. Мислам на урнисување на работничките права, на урнисување на интелегенцијата, а кога го велам ова, мислам на десетици илјади инженери кои ги преплавија пазарите во Македонија, продавајќи цедеа и некои други работи. Тоа доведе и до други социјални последици, што значи да се има многу голем број пензионери со многу ниски пензии и сè тоа водеше кон нешто што претставува негативност. Намалување на понудата на стоки и услуги, бидејќи престана производството на голем број фабрики, и истовремено намалување на побарувачката на стоки и услуги заради големиот број невработени и заради ниските плати кои тие ги имаат.

Пред година-две, на еден собир, јавно кажав дека тоа не чини, треба да се престане со наметнатиот третман на мали и на средни претпријатија, кој се наметнуваше, дека тие се носители на прогресот. Тогаш реков: "Бидејќи се наоѓаме во 'Охис' кој, на пример, има 15.000 вработени, дајте да формираме 5.000 мали претпријатија со по 3 работници и ќе се направи бум". Колегите се насмеаја... Мислам дека тоа веќе спласнува, тоа го забележале и новите сопственици и менаџери, односно ја видоа правата вистина. Големите претпријатија би можеле да бидат успешни без мали претпријатија, но малите претпријатија тешко можат да бидат успешни без големите.



Можете ли да направите паралела меѓу транзиционите движења на државите од поранешните југословенски простори во споредба со нас, како и на тоа што се случуваше во другите некогашни социјалистички земји од Европа?

ЈОВАНОВСКИ: Што се однесува до компарацијата со другите земји на Балканот, знам дека во СиЦГ, Хрватска, Босна, Албанија и во Бугарија имаат ист пристап. За разлика од овој пристап постојат и други пристапи во приватизацијата како, на пример, во Словенија каде што општествениот капитал се подели на сите, во Словачка, особено во Чешка, поради што тие земји се поуспешни затоа што приватизацијата нè доведе до оние последици кои се јавија кај нас.



Продадовме субјект од национален, државен, стратешки интерес. Тоа ало, ало, денес ни е главоболка - парите од него како да пропаднаа. Каде е грешката? Дали истата ја повторуваме и со ЕСМ? Можеме ли да оттуѓуваме нешто што е од исклучителна важност за населението и за стопанството, што ќе води кон сигурна нестабилност на секој план?

ЈОВАНОВСКИ: На самиот старт на приватизацијата и во постприватизациониот процес, исто така, имавме еден прavec, кој многу - многу не придонесе. Имено, однапред се знаеше дека пристапот кон приватизацијата на претпријатијата е таков што проценката одеше пониско отколку што реално требаше да биде, сè со цел тој капитал да го купат вработените. Во тој контекст се случува две работи: заради немоќта на вработените да ги купат акциите на својата фабрика, своето претпријатие, тие пропаднаа и беа продадени по многу ниски цени. Тие што ги купија фабриките и претпријатијата не се виновни, можам да ги поздравам, бидејќи сепак од нешто што престанало почнале да обновуваат. Вториот пристап беше тоа што вработените, кои ги купија акциите, во желбата да си го капитализираат својот влог по пат на акции, можеби од потребата за пари, исто така, им ги продадоа акциите на странски стопанственици. Таа продажба одеше различно, по многу

ниски цени, но не можам да се согласам со некои економисти кои велат дека ако, на пример, се продадеше една фабрика и влезеа, да речеме, 50 милиони евра, дека тоа е единственото битно. Тоа беше само трансформација на капиталот и негово надоместување од други субјекти. И тоа се покажа како лош потег кај голем број претпријатија, бидејќи многу брзо потоа најголем број од првите раководители си отидоа.

Тоа значи дека во Македонија немаше зголемување на инвестициони вложувања. Имено, мислам дека е погрешен пристапот кога се вели, ако се продаде имот или фабрика на странец за износот на купопродажната цена, се зголемиле странските инвестициони вложувања во Република Македонија. Износот на капиталот останува ист само се менува сопственикот. На пример, ако една фабрика е проценета 50 милиони евра и тоа е сопственост на домашни акционери, кога некој странец ќе ја купи за таа сума, во земјава не влегуваат нови 50 милиони евра, односно нема нови инвестиции во државава. Станува збор само за трансфер на сопственоста. Ако новиот сопственик вложи средства за проширување на капацитетот на фабриката или за иновирање на процесот на производството, износот на дополнително вложените парични средства би претставувал инвестиционо вложување (нови странски инвестициони вложувања), во националната економија.





Тоа значи дека ние скапо или евтино го продадовме Телеком?

ЈОВАНОВСКИ: Што се однесува до Телеком мислам дека секој домаќин не продава свој имот. Самиот пристап на тоа да се продаде Телеком и да се каже дека влегле толку стотини милиони евра инвестиции, пак, не е вистина. Телеком е само целина во сопственост на други лица, односно се изврши пренос на акциите од вработените на Телеком на некоја група капиталисти или сам капиталист кој ги користи благодетите на Телеком. И сега тука грешката е во друго. Грешката е во тоа што еден број вработени си отиде. Кај нас сега има недоразбирање меѓу државата и Телеком за одреден износ на дивиденда. А зошто се дојде до трансфер на капиталот кога државата можеше успешно да го организира работењето на Телеком и целиот износ од дивидендата да го полни Буџетот.



Сметате дека договорот не беше добро склучен?

ЈОВАНОВСКИ: Без оглед како е склучен договорот, дали некој ќе го продаде својот имот за 30.000 евра или за 150.000 евра, сепак ќе биде продаден. Тоа е распродажба на националниот имот. Тоа е пренесување на имот од Македонија во сопственост на странци, кои го зголемија износот на дивиденда по пат на зголемување на цените, отпуштање на вработените заради можеби внесување нов начин на управување, нов начин на работење, со што всушност до крајни граници новиот сопственик го штити својот капитал со тоа и својот капитален однос кој му носи профит.



Според тоа, каква поука треба да извлечеме за приватизацијата на ЕСМ?

ЈОВАНОВСКИ: Мислам дека не треба повторно да правиме грешка со продавање на ЕСМ. Станува збор за најзначаен микроекономски систем на националната економија по својата вредност, посебно по неговото значење, сега и во иднина, и тоа од повеќе аспекти, особено од економско-социјалниот и развојниот аспект. Многу ретки се земјите кои дозволиле со електростопанството, земено во целина, да раководат странци. Електростопанството е едно од неколкуте крвотоци во националната економија, кое во голема мера влијае на условите на стопанисување и на трошоците на животот на населението. Со продажбата на ЕСМ (во целина или во делови) ќе се создадат услови да се внесе профитерски пристап, кој ќе доведе до одлив на високи износи на средства во странство, влијание на странскиот капитал на условите на стопанисување и животниот стандард и намалени приходи во буџетот. Посебно прашање е каде и за што би се потрошиле добиените финансиски средства од продажбата. Ако со нив се покриваат фискални трошоци, а не се инвестираат, Република Македонија ќе биде посиромашна за тој капитал кој е создаван во еден подолг временски период, би рекол, од сите во Македонија. Тој имот не е сопственост на Владата. За негово евентуално продавање треба да се одлучи по пат на референдум.



Што всушност значи економски бум? Дали под тоа се подразбира странски инвестиции, приватизација на општ план или, пак, кога некогашните општествени претпријатија на чуден начин стануваат нечија сопственост, а пред тоа обично се доведуваат во стечај?

ЈОВАНОВСКИ: Со оглед на тоа што спаѓам во групата економисти кои се занимаваат со истражувања, со пишување, со искажувања во врска со макроекономската политика воопшто и посебно во Република Македонија, поради социјални немири и заради отпорни движења во земјата, кои не беа во прилог на економските движења, се случи тоа Македонија сега да се развива побавно отколку што се развиваше во рамките на поранешна Југославија. Имено, се сеќавам дека во рамките на Југославија се остваруваше стапка на стопански раст дури до 17 проценти годишно, што сега е само сон. Со распаѓањето на Југославија стапката на инфлација почна да расте и да се пренесува и во земјите кои се одделија. Инфлацијата порасна затоа што постоеја други проблеми и секоја од овие земји, вклучувајќи ја и Република Македонија, се соочија со низа проблеми како да ја намалат стапката на инфлација. Поттикнува од влијанието на Меѓународниот монетарен фонд и со поддршката на Светска банка, за релативно кратко време Македонија ја намали инфлацијата до саканото ниво. Тоа е голем успех на националната економија во тоа време. Грешката е во тоа што кога дојдовме кон намалување на инфлацијата на 3 или 4 проценти, требаше да се престане со натамошно стабилизирање на националната економија, но во Република Македонија, под влијание на ММФ и Светска банка и, би рекол, на некои квази економисти, според кои нема динамичен стопански развој ако нема ниска стапка на инфлација, и натаму се продолжи со остварување висок степен на рестриktivност во вкупноста на макроекономската политика, дури и стратегија. Како резултат на тоа, досега макроекономската политика беше насочена кон стабилизација (антиинфлациона политика), потоа кон намалена динамика на растеж (рецесија), која полека прераснува во економска и социјална криза. Имено, од инфлациона состојба, со антиинфлациони мерки, полека одиме кон дефлација, со сите свои штетни економски и социјални последици.

Познато е дека во услови на дефлација цените паѓаат, во основа, како резултат на зголемена понуда на стоки и услуги при иста нивна побарувачка или кога побарувачката расте, но понудата расте побрзо. Во Република Македонија произведуваме помалку отколку што треба, а цените не растат бидејќи многу побрзо опаѓа побарувачката заради голем број невработени, пензионери, мал број вработени, мал број активно население.

Пред две години истапав со своја статија, објавена во Зборникот на Економскиот факултет, со тема "Инфлација - стабилизација - дефлација - рецесија". Меѓу првите укажав дека следи рецесионен процес. Тој рецесионен процес се оствари.



За рецесија сега не станува збор. Раст на бруто домашен производ, вработувања, странски инвестиции, а во реалност на најдобар пат за девалвација на денарот... Очигледно нешто и некаде промашивме. Според Вас, каде и кој е вистинскиот пат? Дали стратегиите се само пишан збор, или точно ќе покажеме по која насока се движиме...

ЈОВАНОВСКИ: Во теоријата, теоретската мисла, во Македонија се случува нешто што не можам да го сфатам, имено, врвни економисти кои беа инволвирани во политиката, дури и професори и мои студенти, се залагаа за стабилизација, по секоја цена, и беа против динамична економија. На еден собир на економисти реков дека е срамота и од Бога греота јас, на мои години, да се залагам за динамика, а младите економисти да се залагаат за статика, односно за помала динамика.

ка од потребната. За жал, кога беше научниот собир на МАНУ, во 2004 година, не бев поканет. Ме чуди зошто не ме поканија. Цело време ме критикуваа дека се залагам за динамична економија, а на тој собир тие истапуваа со вакви согледувања. Дојдовме до сознание дека ниската стапка на инфлација не му погодува на забрзаниот стопански развиток. Тоа е познато пред многу години и не треба нов напор за негово истражување.

За дискусија не се пријавив затоа што сметав дека е понижувачки да се јавам како дискусант, а 80 проценти од референтите беа мои студенти. И сега се залагам за тоа Македонија да функционира како национална економија, да си ги штити своите национални и економски интереси. Постои една мисла, која одамна ја имам прочитано, од еден професор од Франција, кој на 70 години напиша книга за стопански и економски развиток и во која вели: "Динамичниот развиток води кон стабилност, кон социјален мир и кон благосостојба". Како можеме да бараме од една, било која земја да биде економски, социјално и политички стабилна ако нема динамична економија.



Како Вие го замислувате тој динамичен развиток?

ЈОВАНОВСКИ: Динамичниот развиток го замислувам така што стапката на растеж на домашниот бруто производ да биде од 8 до 10 проценти, со стапка на инфлација 5 проценти помалку од стапката на растеж на домашниот бруто производ, односно не може да се остварува повисока стапка на стопански растеж со енормно ниска стапка на инфлација, дури и со дефлација. Инфлацијата е еден дополнителен еликсир за динамизирање на стопанството. Речиси секоја земја, која има таков пристап во конципирањето и остварувањето на макро-економската стратегија и политика, имала економски напредок.

Познато е дека земјите кои практикуваат ваков пристап (Чешка, Словенија, Турција, Кина), остваруваат динамичен развој, имаат динамична економија.

Покрај стапката на инфлација, многу значајно влијание на динамиката на стопанството има и политиката на формирање на висината на девизниот курс на националната валута. Во Република Македонија се формира, во подолг временски период, фиксен девизен курс. Без оглед на промените во националната економија (инфлација, дефлација, рецесија, висок дефицит во трговскиот биланс), девизниот курс се формира праволиниски, во права линија, што претставува неадекватен пристап со далекусежни структурни последици и потреси. Расте увозот, релативно опаѓа извозот, мал е износот на инвестирање, расте ино задолженоста на земјата. И сè тоа се остварува при ниска стапка на стопански растеж.



Има ли нешто позитивно, барем зрак светлина во сегментот на економијата во државата?

ЈОВАНОВСКИ: Нема држава која нема шанси за опстанок. Прашање е како се постапува кон истата. Република Македонија нема, а мора да има долгорочна стратегија во која ќе се рече - до крајот на 2020 година Р Македонија треба да постигне просечна стапка на стопански раст толку, национален доход толку, ова толку, она толку, и сè тоа треба да го оствари. Таа програма, таа стратегија треба да биде прифатена со консензус, така што никој нема да може да ја менува, и да биде критериум за успешноста на Владата. За жал, сите влади досега не го спомнале економскиот растеж. Често пати пишував дека економијата е во длабок кош. Таа програма е во состојба да ја подготви екипа. Република Македонија има свој респек-

табилен научен и стручен кадар, способен да комуницира и да остварува таква стратегија и програма. Ние имавме производство на свилена буба, на памук, млеко, волна, шеќерна репа и кога слушнав од еден министер дека не ни треба производство на пченица и дека ќе увезуваме, тогаш човек мора да постави прашање - која е иднината на Република Македонија ако имаме таков пристап?

Ме радува што младите кадри многу брзо, да речам, "капираат", најмногу во областа на електрониката, во последно време разговарав со поголем број економисти, млади стопанственици кои заминале во Лондон и на други места, се здобиле со по некое искуство, доаѓаат и отвораат фирми. Но,



државата не може да одбегне од нејзиното влијание во областа на економијата. Мислам дека раскошот е многу поголем во администрацијата, раскошот на трошењето на сите досегашни влади во Република Македонија. Буџетот треба да биде сè повеќе ослободуван од она што претставува социјала, а сè повеќе да е насочен за економски развиток за да се намали таа социјала. За мене е глупост една држава да има суфицит во Буџетот. Секоја земја во развиток функционира со дефицит во Буџетот.

Економските прашања се решаваат со економски инструменти, правните со правни инструменти, политичките прашања со политички инструменти. И тука треба да има едно разграничување.

Динамизирањето на стопанството во државата бара темелно поинаков пристап кон економијата од досегашниот. Пристапот е познат и во теоријата и во практиката на голем број земји. Според мене, потребна е добра волја, храброст и почитување на својот реален, а не политички елитен кадар.